

др Бранислав Антонић¹
Драгана Сиљановић Козодеровић²
др Данијела Миловановић Родић³
Здравко Пуповац⁴

УРБАНИСТИЧКА СТУДИЈА ВЕЛИКОГ БАЧКОГ КАНАЛА НА ПОДРУЧЈУ СОМБОРА КАО МОДЕЛ ЗА ПОДСТИЦАЊЕ ОЖИВЉАВАЊА ВОДЕНЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ⁵

THE URBAN STUDY OF THE GREAT BAČKA CANAL IN THE SOMBOR AREA AS A MODEL FOR SUPPORTING THE REVIVAL OF HYDRO-CULTURAL HERITAGE

РЕЗИМЕ

Урбанистичке студије се последњих година све мање раде, а посебно оне које нису непосредна „претходница“ разраде планских докумената. На тај начин се губи простор за стратешко, истраживачко и концептуално промишљање развоја, изван званичних процедуралних оквира. Управо зато урбанистичка студија хидро-културне баштине Града Сомбора, на примеру Великог бачког канала, може бити позитиван пример у домаћој пракси. Студија је урађена у оквиру европског URBACT пројекта *Hydro Heritage Cities* са циљем развоја иновативних и одрживих приступа ревитализацији водне инфраструктуре, препознате као културне баштине од значаја за очување идентитета и унапређења квалитета живота локалне заједнице. Деоница Великог бачког канала, који у дужини од 46 км пролази кроз подручје Града Сомбора, има велики значај за град и окружење. Ипак, Канал се и даље сагледава традиционално – пре свега као инфраструктурни систем у служби развоја привреде. Његов културни, друштвени и еколошки значај до сада нису били систематски сагледани као развојни потенцијал. Управо је то циљ дате студије – да препозна вишеструки значај Великог бачког канала у Сомбору као носиоца баштине и идентитета и усагласи мере које ће повезати све елементе развоја: привредног, друштвеног, еколошког и културног. Овим радом се представљају процес и методологија израде и кључна достигнућа ове урбанистичке студије.

Кључне речи: урбанистичка студија, Велики бачки канал, Сомбор, интегрисани развој, културна баштина

ABSTRACT

Urban studies have been carried out less and less in Serbia in recent years, especially those that are not a “precursor” to the development of planning documents. The Urban Study of the City of Sombor for Hydro-Cultural Heritage, with a Special Focus on the Great Bačka Canal Area, is therefore a positive example in Serbian conditions. The study was conducted within the European URBACT Project *Hydro Heritage Cities*, with the aim of developing innovative and sustainable approaches to revitalising water infrastructure, recognised as cultural heritage of importance for preserving the identity and improving the quality of life of the local community. The section of the Great Bačka Canal, which runs for 46 km through the territory of the City of Sombor, is of great importance for the city and its surroundings. However, the canal is still viewed traditionally, for the purposes of economic development. The cultural and social significance of the Canal and its elements that are part of the local hydro-cultural heritage have so far been seen as a potential. This is exactly the goal of this study – to recognise the multiple significance of the Great Bačka Canal in Sombor as a carrier of heritage and identity that connects all elements of development: economic, social, environmental, and cultural. This paper demonstrates the process and main achievements of this urban study.

Keywords: urban study, Great Bačka Canal, Sombor, integrated development, cultural heritage

¹ др Бранислав Антонић, дипл.инж.арх., асистент на Департману за урбанизам, Универзитет у Београду – Архитектонски факултет, Београд, antonic83@gmail.com. ORCID: 0000-0002-2675-9264

² Драгана Сиљановић Козодеровић, дипл.инж.арх., лиценцирани урбаниста-планер, Јавно комунално предузеће „Простор“ Сомбор, siljanovic@yahoo.com.

³ др Данијела Миловановић Родић, дипл.инж.арх., ванредни професор на Департману за урбанизам, Универзитет у Београду – Архитектонски факултет, Београд, danmilrod@gmail.com. ORCID: 0000-0002-5691-865X.

⁴ Здравко Пуповац, маг.инж.саоб., урбаниста-планер, Јавно комунално предузеће „Простор“ Сомбор, pupovacdravko@gmail.com.

⁵ ЗАХВАЛНИЦА: Овај рад је настао на основу истраживања спроведених за потребе међународног пројекта „HYDRO-CULTURAL HERITAGE“ (2024-2026), суфинансираног у оквиру програма INTERREG URBACT Европске Уније, где је Град Сомбор учесник у пројекту.

1. УВОД – УРБАНИСТИЧКА СТУДИЈА У МЕЂУНАРОДНОМ И СРПСКОМ СИСТЕМУ

Урбанистичке студије као стручни аналитичко-планерски документи којима се испитују услови, проблеми, потенцијали и могући правци уређења, развоја или трансформације одређеног простора или појава су последњих година постале права реткост у српском урбанизму.

Студије које представљају „улазна истраживања“ за планске процесе су, иако изван формалних процедуралних оквира, веома важно средство за стратешко, истраживачко и концептуално промишљање развоја простора и насеља. Израда студија као претходнице израде важнијих планова је у периоду социјалистичког друштвеног уређења била уобичајена пракса. Тако је приликом израде Генералног урбанистичког плана Београда из 1972. године урађено чак 165 студија и анализа, које су представљале „основни материјал на којем је и од којег је синтезом направљен преднацрт плана“ (УЗГБ, 1972). Поређења ради, за Елаборат за рани јавни увид за Генерални урбанистички план Београда 2041, који је одржан јуна 2022. године и за који још увек није урађен Нацрт, урађено је 14 секторских и 5 општих студија.

Актуелни законски и национални стратешки оквир не дефинише садржај и процедуру израде урбанистичких студија, за разлику од студије процене утицаја на животну средину и студије заштите непокретног културног добра, које су јасно одређене важећим Законом о планирању и изградњи и Правилником о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања. Закон о планском систему такође не спомиње појам (урбанистичке) студије. Стога не чуди што се урбанистичке студије не раде често, као и што су оне које су урађене веома ретко оригинална истраживања предметних територија за потребе конкретних планских процеса⁶.

Истраживања актуелних урбанистичких и просторних изазова, феномена и трендова развоја простора и насеља, која нису део процеса израде планских докумената, тј. не представљају „претходницу“ конкретних урбанистичких планова, односно нису резултат академске праксе у оквиру студијских програма и научних пројеката (углавном слабо повезаним са сталним и „живим“ процесима урбанистичког планирања и пројектовања), те стога и ниског нивоа утицаја на урбани развој), још су ређе у Србији. Реализују се углавном у оквиру развојних пројеката који се реализују уз подршку међународних, пре свега европских фондова и програма.

Посебно су запостављене у домаћој пракси, а сматрамо да су од великог значаја, урбанистичке студије изводљивости, које би требало да на „аутентичан, тачан и темељит начин преиспитају подобност сваке урбане развојне политике“ (UN Habitat, 2018, стр. 42). Студија представља прелиминарно истраживање које се заснива на вишеаспектној и вишедимензионалној анализи којим се процењује да ли је предложено урбанистичко развојно решење технички, правно и финансијски одрживо (Colomi и др., 2018). УН Хабитат водич (2018) наводи два типа урбанистичких студија као полазних докумената за планирање одговорног еколошког и друштвеног развоја: (1) студије оправданости урбанистичког плана или пројекта, које су обично једноставније и садрже податке о техничким, финансијским и управљачким решењима и ограничењима, и (2) студије еколошких и друштвених ризика планског документа по укупни развој, уз обавезу дефинисања мера за њихов надзор и надгледање (Ramalho и др., 2024).

У раду ће бити представљени процес и методологија израде и кључна достигнућа *Урбанистичке студије хидро-културне баштине Града Сомбора, на примеру Великог бачког канала* урађене у оквиру европског УРБАКТ пројекта *Hydro Heritage Cities*. Циљ пројекта је развој иновативних и одрживих приступа ревитализацији водне инфраструктуре као културне баштине од значаја за очување идентитета и унапређења квалитета живота локалне заједнице. Деоница Великог бачког канала, који у дужини од 46 км пролази кроз подручје Града Сомбора, има велики значај за град и окружење. Ипак, Канал се и даље сагледава на традиционалан начин – пре свега као инфраструктурни систем у сврхе развоја привреде. Његов културни, друштвени и еколошки значај до сада нису били системски сагледани као развојни потенцијал. Циљ студије је да идентификује карактеристике Великог бачког канала у Сомбору као носиоца баштине и идентитета и усагласи мере које ће повезати све елементе привредног, друштвеног, еколошког и културног развоја.

2. МЕТОДОЛОГИЈА

У првом делу рада се даје преглед српског законског и стратешког оквира којим се одређује сврха, карактер и структура урбанистичке студије као документа у националном урбанистичком планирању и пројектовању.

У другом делу рада се представља студија случаја – Урбанистичка студија за Велики бачки канал на подручју Сомбора. Овај документ је тренутно у изради и налази се фази нацрта. Израда урбанистичке студије је започета у јулу 2025. године, а завршетак се очекује у августу 2026. године, када се и завршава међународни пројекат *Hydro Heritage Cities* у оквиру УРБАКТ програма. Просторни обухват студије је подручје Великог бачког канала на територији Града Сомбора. Оно је укупне површине од 538 km² и простире се на територији пет катастарских општина⁷. Временски хоризонт студије је седам година, тј. од 2026. до 2033. године.

У трећем делу рада су дати закључци на основу налаза анализе српског законског и стратешког оквира којима се дефинишу урбанистичке студије и конкретне студије случаја. Представља критику домаћег законског и стратешког оквира са смерницама за унапређење садашњег стања.

⁶ Видети студије које се последњих година представљају на Међународном салону урбанизма.

⁷ Катастарске општине на подручју града су идући низводно Великим бачким каналом: Бездан, Бачки Моноштор, Сомбор (град), Сомбор (окружење) и Стапар.

3. СТУДИЈЕ У УРБАНИСТИЧКОМ ПЛАНИРАЊУ СРБИЈЕ: ЗАКОНСКИ И СТРАТЕШКИ ОКВИР

У систему планирања и изградње⁸ у Србији појам „студија” се у ужем правном смислу односи на неколико тачно одређених инструмената који имају посебну функцију у поступцима планирања, пројектовања и одобравања развоја простора. Међу њима се издвајају: **стратешка процена утицаја на животну средину**, **студија о процени утицаја на животну средину**, **студија заштите непокретних културних добара**, **претходна студија оправданости** и **студија оправданости**. Њихов значај је у томе што повезују плански систем са системом заштите животне средине, заштите културног наслеђа и провером оправданости јавних улагања. Закон о планирању и изградњи их не уређује све подједнако детаљно: неке само упућује и позиционира у процедури, док се њихова садржина и поступак ближе одређују посебним законима и подзаконским актима.

- **Стратешка процена утицаја на животну средину** (СПУЖС) је инструмент којим се повезују заштита животне средине и садржај и процедура усвајања просторних и урбанистичких планова. Њен положај у планском систему је дефинисан Законом о планирању и изградњи, а садржај и начин израде Законом о стратешкој процени утицаја на животну средину. Одлука о њеној изради се доноси на основу мишљења надлежног органа за заштиту животне средине, а упоредо са одлуком о изради плана. Сврха је сагледавање утицаја планова на животну средину и дефинисање мера за спречавање или ублажавање негативних које се потом уграђују у сам план.
- **Процена утицаја на животну средину** (ПУЖС) је инструмент којим се утврђује утицај конкретног пројекта на животну средину и у складу са налазима дефинише услове и мере заштите које је неопходно применити. Она, дакле, не представља део израде плана, већ инструмент који посредује између планског оквира и одобравања конкретне инвестиције. Као и за СПУЖС, њено место у процесу је дефинисано Законом о планирању и изградњи, а садржај и начин израде Законом о процени утицаја на животну средину.
- **Студија заштите непокретних културних добара** је уведена у Законом о планирању и изградњи, који дефинише за које просторе и објекте се израђује, док се њена стручна основа и институционални контекст ослањају на прописе из области културног наслеђа, нарочито Закон о културном наслеђу и надлежности завода за заштиту споменика културе. Сврха студије је да обезбеди да се мере заштите културног наслеђа уграде у плански документ. Може се сматрати панданом СПУЖС али усмерен на културно наслеђе, јер се одлука о њеној изради доноси упоредо са одлуком о изради планског документа. За разлику од СПУЖС она се појављује на почетку планског процеса.
- **Претходна студија оправданости** је уведена Законом о планирању и изградњи, а ближе позиционирана и технички повезана са врстама техничке документације кроз Правилник о садржини, начину и поступку израде и начину вршења контроле техничке документације према класи и намени објеката. Њена сврха је утврђивање просторне, еколошке, друштвене, финансијске, тржишне и економске оправданости инвестиције за варијантна решења дефинисана генералним пројектом. Њена улога је да омогући поређење више могућих решења и доношење одлуке да ли је оправдано наставити улагање у претходне радове, идејни пројекат и студију оправданости. Зато је она типично документ раније фазе, када још постоји простор за избор између алтернатива. Она не припада непосредно систему израде просторног или урбанистичког плана, него систему припреме великих јавних инвестиција и техничке документације. Правилник о техничкој документацији наводи да се генерални пројекат ради управо за потребе израде претходне студије оправданости. То значи да је њено место пре идејног пројекта, у фази када се проверава да ли је одређена инвестициона концепција уопште оправдана и која варијанта је најприхватљивија. Важно је разликовати овај институт од режима **Претходне студије изводљивости** из Уредбе о капиталним пројектима (2023). Та два режима су сродна, али нису идентична.
- **Студија оправданости** је уведена Законом о планирању и изградњи, а њена веза са идејним пројектом разрађена је кроз Правилник о техничкој документацији. Њена сврха је утврђивање просторне, еколошке, друштвене, финансијске, тржишне и економске оправданости инвестиције за изабрано решење, дакле не више за више алтернатива, већ за ону опцију која је одабрана и разрађена идејним пројектом. На основу ње се доноси одлука о оправданости улагања за пројекте у чијем финансирању учествују корисници јавних средстава.

Посматрано као целина, ових пет студија заузимају три различите позиције у систему:

- Стратешка процена утицаја на животну средину и Студија заштите непокретних културних добара припадају фази израде планских докумената. Оне делују на нивоу простора и планова и служе да заштитни захтеви буду уграђени у план пре него што се простор урбанистички разради или пројектује
- Студија о процени утицаја на животну средину припада фази одобравања конкретног пројекта. Она не замењује план, већ проверава да ли је појединачни пројекат, унутар или на основу планског оквира, прихватљив са становишта животне средине и под којим условима.

⁸ На основу Закона о планирању и изградњи, “Службени гласник РС”, 72/2009, 81/2009, 24/2011, 121/2012, 42/2013, 50/2013, 98/2013, 32/ 2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019, 9/2020, 527/2021, 62/2023, 91/2025, Закон о планском систему Републике Србије, “Службени гласник РС”, 30/2018, Правилник о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања, “Службени гласник РС”, 32/2019, 47/2025, Стратегија одрживог урбаног развоја Републике Србије до 2030. године, “Службени гласник РС”, 47/2019 и Уредба о капиталним пројектима, “Службени гласник РС”, 79/2023.

- Претходна студија оправданости и студија оправданости припадају фази припреме и разраде инвестиције и техничке документације, нарочито за веће објекте у чијем финансирању учествују јавна средства. Оне служе заштити јавног интереса провером да ли је инвестиција рационална, оправдана и довољно разрађена да може даље напредовати кроз пројектовање и одлучивање.

Поред студија које Закон о планирању и изградњи и посебни закони изричито именују, систем планирања просторног развоја ослања се и на друге стручне основе и акте из секторских прописа, на пример из области заштите природе и геолошких истраживања. Они имају планску функцију, али нису нормирани као „студије” у ужем правном смислу.

4. СТУДИЈА СЛУЧАЈА: УРБАНИСТИЧКА СТУДИЈЕ У ПРОЈЕКТУ „HYDRO HERITAGE CITIES“

Међународни пројекат *Hydro Heritage Cities* у оквиру УРБАКТ програма припада типу пројекта **Мреже за пренос иновација** (енг. *Innovation Transfer Network – ITN*). Овај тип пројеката је намењен преносу иновативних урбаних решења – знања, искуства и моделе рада – из „водећих“ градова (енг. *lead partner*), који су већ развили и тестирали иновативан пројекат⁹ у друге градове који желе да слично решење прилагоде сопственом контексту (енг. *transfer partners*). Методологија се заснива на приступу по ком да градови најпре дубински упознају оригиналну праксу, затим процењују како се она може прилагодити локалним условима, а потом развијају основе за њену примену, најчешће кроз инвестиционе планове и локалне механизме сарадње.

Град Сомбор, као и остали *transfer* градови, током пројекта раде на конципирању документа којим се иновативна пракса преноси у локални контекст и на крају пројекта објављује у форми **Плана улагања** (енг. *Investment Plan*). План улагања наглашава важност да се приликом предлагања сваке мере, мора дефинисати њена вредност, односно трошкови њеног спровођења и извор потребних средстава. Поред тога, у плану улагања се мора нагласити и сам процес спровођења пројекта на локалном нивоу, укључујући и опис учешћа локалне заједнице у њему. На основу овога овај план показује локални стручни напор да се уоче и обезбеди средства за примену иновативне праксе по узору на главног партнера.

У оквиру УРБАКТ програма су дате смернице и образац за израду Плана улагања, али се партнерима даје слобода да га прилагоде својим приликама. Осим текста, документ може садржати и графичке прилоге (слике, дијаграми, инфографици и сл.). Основни елементи плана улагања су:

- 1) Развојна политика („окружење“) у ком се пројекат одвија, са истраживањем простора и потреба за иновативном интервенцијом;
- 2) Предлог пројекта – његова позадина и развој предлога;
- 3) Предлози улагања/мера – њихови детаљи, укључујући оквирни план спровођења, активности и очекиване доприносе;
- 4) Буџет;
- 5) Начин праћења и вредновања спровођења мера.

План улагања се мора урадити на енглеском језику, али је препоручљиво и на матерњем језику партнера. Ради уклапања овог документа у локални развојни и управљачки контекст и тиме обезбедила његова функционалност изван УРБАКТ пројекта, тј. што лакша интеграција и применљивост, процењено је да је План улагања најсличнији садржају и структури Стратегије, према важећем Закону о планском систему РС (2018).

За ово се може дати следеће образложење: Према Закону о планском систему Републике Србије („Службени гласник РС“, 30/2018.) је законски акт којим се уређују позиција, садржај и процедура доношења стратегија. Према члану 10 стратегија представља документ јавних политика (уз програм, концепт политике и акциони план) „којим се на целовит начин утврђују стратешки правац деловања и јавне политике у конкретној области планирања и спровођења јавних политика“ (члан 11). Доноси се за период од пет до седам година. Према (тематском) обухвату стратегије се деле на секторске и међусекторске. По просторном обухвату разликују се националне и субнационалне стратегије – „ако покрива део територије Републике Србије, односно административно повезану целину на територији Републике Србије или подручја која нису географски односно административно повезана, али се у односу на њих усваја заједничка стратегија, због одређених истоветних својстава тих подручја“ (члан 12). Обавезни садржај стратегије чине: (1) визија; (2) преглед, анализа и оцена постојећег стања; (3) један општи циљ и до пет посебних циљева који морају бити јасно одређени, мерљиви, прихватљиви, реални и временски одређени; (4) мере за постизање општих и посебних циљева, (5) кључни показатељи учинака на нивоу општих и посебних циљева и мера, и (6) институционални оквир за праћење спровођења, вредновање учинка и извештавање о спроведеним мерама (члан 13). Остали документи јавних политика су својим карактером подређени стратегији. Програм је по правилу документ јавне политике којим се разрађује посебан циљ стратегије. Са друге стране, концепт политике је „претходница“ стратегији, јер се њих усвајају принципи и/или смернице по којима ће се спроводити системска реформа у одређеној области. Последњи је акциони план. Он је највишег нивоа детаљности међу документима јавних политика, и представља разраду стратегије или програма, у циљу њиховог делотворнијег спровођења.

Поређење елемената урбанистичке стратегије према споменутом Закону у односу на основне елементе Плана улагања је дато у Табели 1:

⁹ првенствено у оквиру програма *Urban Innovative Actions – UIA*

Табела 1: Поређење елемената Стратегије у односу на основне елементе Плана улагања

ЕЛЕМЕНТИ СТРАТЕГИЈЕ	ЕЛЕМЕНТИ ПЛАНА УЛАГАЊА
Преглед, анализа и оцена постојећег стања	Развојна политика („окружење“) у ком се пројекат одвија, са истраживањем потреба за иновативном интервенцијом
Визија	Предлог пројекта – његова позадина и развој предлога
Општи циљ и до пет посебних циљева	
Мере за постизање општих и посебних циљева	Предлози улагања/мера – њихови детаљи, укључујући оквирни план спровођења, активности и очекиване доприносе
Кључни показатељи учинака на нивоу општих и посебних циљева и мера	
	Буџет
Институционални оквир за праћење спровођења, вредновање учинка и извештавање о спроведеним мерама	Начин праћења и вредновања спровођења мера

Овакав предлог је изнет пред локалне стручњаке и представнике Канцеларије за локални економски развој Града Сомбора укључених у УРБАКТ пројекат. Констатовано је да избор Стратегије као одговарајућег српског развојног документа, који би омогућио да се План улагања интегрише у локални систем докумената јавних политика, има два недостатка који произилазе из Члана 12 важећег Закона о планском систему РС.

Први је да су стратегије по обухвату одређене секторима, односно тематским областима за локални ниво. Према локалним стручњацима за ово питање, локалне стратегије се раде за културу, социјални развој, саобраћај, мобилност, младе, приступачност и сл. Пошто се План улагања заснива на интегралном развоју Великог бачког канала, он представља међусекторски документ, који се заснива на више секторских тема попут водопривреде, водног саобраћаја и објеката, културног наслеђа, заштите животне средине и природе и сл.

Други и озбиљнији недостатак је био просторни обухват Плана улагања, јер је он био везан за део подручја Града Сомбора уз Велики бачки канал. Према Члану 12 Закона о планском систему, стратегије се раде за „административно повезану целину“: цела република, регионални-покрајински и локални ниво. То значи да би у складу са Законом цело подручје Сомбора требало бити обухваћено Планом улагања, односно Стратегијом. То би значило да се морају обухватити велики делове градске територије без јасне везе са Великим бачким каналом, као и обухват осталих хидротехничких објеката, као што су Канал Оџаци-Сомбор или регулисан ток некадашњих речица Мостонге и Плазовића/Киђоша. На тај начин би се изгубила усредсређеност на Велики бачки канал који је одабран као важна хидрографевина са значајном културном баштином (старе преводнице, црпне станице, хидро-чворови и сл.).

Сходно овоме, одустало се од „превођења“ Плана улагања у Стратегију и донета одлука да се за потребе локалног контекста План улагања тумачи и користи као урбанистичка студија.

Поређење садржаја Претходне студије изводљивости, које су по карактеру ближе Плану улагања као „полазном документу“ у својој области је дато у Табели 2.

Табела 2: Поређење елемената Претходне студије оправданости у односу на основне елементе Плана улагања

ЕЛЕМЕНТИ ПРЕТХОДНЕ СТУДИЈЕ ОПРАВДАНОСТИ	ЕЛЕМЕНТИ ПЛАНА УЛАГАЊА
Увод + Тржишна анализа постојећег стања	Развојна политика („окружење“) у ком се пројекат одвија, са истраживањем потреба за иновативном интервенцијом
/	Предлог пројекта – његова позадина и развој предлога
Пројектне опције – њихов опис, техничка анализа, анализа утицаја на животну средину	Предлози улагања/мера – њихови детаљи, укључујући оквирни план спровођења, активности и очекиване доприносе
Финансијска и економска анализа пројектних опција	Буџет
Закључак о изводљивости пројекта + анализа ризика	Начин праћења и вредновања спровођења мера

Поређењем садржаја Претходне студије изводљивости са садржајем Плана улагања види се нижи степен усаглашености. Са друге стране, постоје и предности у овом поређењу. За Претходне студије изводљивости важи да су то документи који нарочито подразумевају вишеаспектно сагледавање и анализу техничко-технолошких, друштвено-економских, финансијских и временских чинилаца, односно просторних, еколошких, тржишних, друштвено-економских, финансијских, законских и осталих ограничења. Ово је сасвим у складу са садржајем Плана улагања. Даље, студије не морају да обраде цело подручје једне управне јединице..

Тако се као најподеснији „пандан“ Плану улагања по српском систему наметнула форма Претходне студије оправданости. Како Законом предложен садржај студије није потпуно погодан за садржај Плана улагања, усвојено је да се он прилагоди

обрасцу како се традиционално раде **урбанистичке студије** са елементима стратешких докумената. Сходно томе, коначно је усвојена следећа структура урбанистичке студије за Сомбор:

- 1) УВОД: разлог израде, просторни и временски оквир, предмет истраживања, смернице из виших планских и стратешких докумената, методологија израде и сарадње са локалном заједницом;
- 2) ПОСТОЈЕЋЕ СТАЊЕ: природни и створени услови (шири преглед), постојећи објекти и локалитети (ужи преглед) и оцена постојећег стања;
- 3) КОНЦЕПТ ПЛАНИРАНОГ РАЗВОЈА: идеја-водиља, општи и посебни циљеви и главна тежишта урбаног развоја (са просторним моделом);
- 4) ПЛАНСКЕ МЕРЕ: скупови мера у области друштвеног развоја, културног развоја, еколошког развоја и развоја привреде;
- 5) СПРОВОЂЕЊЕ – ПЛАН УЛАГАЊА: фазност у спровођењу, главни носиоци спровођења, извори финансирања, анализа ризика и вредновање учинка и извештавање о спровођењу мера;
- 6) НАПОМЕНЕ;
- 7) АНЕКС.



Слике 1-2: Урбанистичка студија Града Сомбора за водену културну баштину, са посебним освртом на подручје Великог бачког канала: (лево) насловна страница и (десно) страница са графичким приказом предложених мера (Аутори: Б. Антонић и Д. Миловановић Родић).

Нацрти Плана улагања на енглеском језику и Урбанистичке студије на српском језику су предати Граду Сомбору почетком фебруара 2026. године (Слика 1) на проверу и потврду. У овом кораку је најбитнији део заокружити списак мера („улагања“) које се дају планом улагања (Слика 2). Град је потврдио садржај и структуру Нацрта и дао предлог измена и допуна за његово унапређење којима се суштински не ремети постављена структура и садржај. Рок за завршетак Студије је август 2026. године, када се завршава и цео УРБАКТ пројекат *Hydro Heritage Cities*. Поред завршетка Студије, до тог рока ће бити спроведене и друге пројектне активности, укључујући и завршни фестивал, којима се суштински промовишу кључне пројектне идеје и вредности.

5. ЗАКЉУЧАК

Последњих година израда урбанистичких студија значајно је сужена и углавном се задржава само уз кључне планске документе, иако би ове студије требало да имају много ширу улогу: да помогну бољем разумевању стања у простору, понуде предлоге засноване на актуелним подацима и увидима из домаће и међународне праксе, провере њихову применљивост у конкретном контексту и тиме допринесу иновативнијем урбанистичком планирању и пројектовању у Србији.

Слично томе, и сам појам урбанистичке студије је изгубио своју прецизност, тиме што се данас под тим појмом подразумевају веома различити типови радова и докумената. Овим се показује да судбина урбанистичких студија у много чему прати неповољне прилике у урбанистичкој пракси у Србији, где се број урбаниста и других стручњака-инжењера у јавним градским предузећима из ове области значајно смањило, а урбанистички планови и пројекти раде све брже, без правих почетних истраживања, а често и *ad hoc* и подређено партикуларним потребама.

Урбанистичке студије би требало тумачити као развојне документе, којима се утврђују узрочно-последичне везе између развојног контекста, различитих развојних аспеката и простора и нуди локално обликовани и одрживи приступи и предлози решења. На тај начин њихова израда доприноси развоју институција и унапређењу знања и искустава локалних стручњака. Због тога су урбанистичке студије један од кључних елемената регенерације српске урбанистичке праксе.

Поставља се питање како омогућити поновно успостављање традиције израде урбанистичких студија у скученим околностима садашњег српског урбанистичког планирања и пројектовања. Присуство међународних пројеката под окриљем Уједињених нација и Европске уније отварају дате могућности. Пример Урбанистичке студије за подручје Великог бачког канала на подручју Града Сомбора јасно указује на ово. Са друге стране, непостојање јасних смерница и правила за израду таквих урбанистичких студија, указује на недореченост законодавног и стратешког оквира у Србији у овој области. Такав оквир би требало не само да препозна значај урбанистичких студија, већ и да подржи развој праксе на локалном нивоу. Ово даље отвара и питање поступка израде, корака у њиховој разради као развојних докумената, као и обавезности њихове израде и примене у пракси. Узорни примери из међународне праксе могу бити значајна подршка у даљем уређењу стања у овој области, а студије настале као исход активности на међународним пројектима могу бити „пилоти“ и посредно помоћи у успостављању националног оквира за урбанистичке студије као важне развојне документе у урбанистичкој пракси.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Colorni, A., Ferretti, V., Luè, A., and Oppio, A., Paruscio, V. & Tomasini, L. (2017) Rethinking feasibility analysis for urban development: a multidimensional decision support tool. In: O. Gervasi, B. Murgante, S. Misra, ... A. Cuzzocrea (Eds.), *Computational Science and Its Applications – ICCSA 2017. Lecture notes in computer science* (pp. 624-638). Cham: Springer.
- Ramalho, T., Garel, L., Chong, D., Guarneri, M., Torner, J., ... & Balabanska, E. (2024). *Our City Plans: An Incremental and Participatory Toolbox for Urban Planning*. Nairobi: UN Habitat.
- United Nations Human Settlements Programme – UN Habitat (2015). *Међународне смернице за урбанистичко и просторно планирање*. Nairobi: UN Habitat. unhabitat.org/sites/default/files/documents/2019-06/igutp-serbian.pdf.
- United Nations Human Settlements Programme – UN Habitat (2018). *National Urban Policy Feasibility Guide*. Nairobi: UN Habitat. unhabitat.org/sites/default/files/documents/2019-05/nup-feasibility-note.pdf.
- Закон о планирању и изградњи. „Службени гласник РС”, 72/2009, 81/2009, 24/2011, 121/2012, 42/2013, 50/2013, 98/2013, 32/ 2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019, 9/2020, 527/2021, 62/2023, 91/2025
- Закон о планском систему Републике Србије. „Службени гласник РС”, 30/2018
- Стратегија одрживог урбаног развоја Републике Србије до 2030. године. „Службени гласник РС”, 47/2019
- Правилник о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања. „Службени гласник РС”, 32/2019, 47/2025
- Урбанистички завод Града Београда – УЗГБ (1972). *Урбанизам Београда 19*. Београд: УЗГБ. www.urbel.com/uploads/Urbanizam_Beograda/UB19.pdf.
- Уредба о капиталним пројектима. "Службени гласник РС", 79/2023.

